

Je stále významnější promýšlet vztah společenských věd a praxe. Na rozdíl od doby, kdy se projevoval určitý despekt ke společenským vědám — například na základě argumentace, že exaktnost metod společenských věd není srovnatelná s exaktností metod medicíny (rentgen, izotopy, EKG) nebo techniky (logaritmické pravítko, počítače, přesné měřicí přístroje), je dnes v hospodářské praxi stále více uznávána praktická závažnost sociálních předpokladů a důsledků nejrůznějších stránek vědeckotechnického rozvoje. Nová technika skutečně mimo jiné vyžaduje zvýšené nároky na subjekt, jehož reakce však nelze pouze „propočítat“. Fluktuaci skutečně nelze řešit jen technickými opatřeními. Problémy iniciativy, tvořivosti, stability kádrů atd. se zřetelně vymykají metodám v jiných oblastech tak exaktním. Život prokazuje potřebu společenskovo-vědních metod a poznatků.

Jedním z nejvýznamnějších objektivních procesů je však samo řízení: za socialismu vyvstává a den za dnem sílí potřeba nahrazovat živelné reakce v rozhodovacích procesech vědeckými analýzami a prognózami, předvídat a řídit sociální procesy, vyžadovat tedy i pomoc společenských věd — historického materialismu i sociologie, ekonomie i psychologie a dalších — při řešení konkrétních otázek rozvoje společnosti.

Marxistickým společenskovědním pracovníkům jsou bytostně cizí weberovské koncepte nezúčastněné vědy. Nechtějí svět pouze vykládat, nýbrž programově jej měnit. To ovšem neznamená, že každé společenskovědní práci můžeme dát u nás v tomto směru absolutorium. I když je třeba orientována na aktuální otázky, chybí-li jí vyústění v sociotechnickém smyslu, tedy v závěry *jak využít zjištěných poznatků v řízení, v cílevědomé změně zkoumaného jevu*, jde často jen o zajímavou a nepřiliš závažnou četbu. Lze také těžko doufat, že se například vedoucí hospodářští pracovníci mohou po večerech vzdělávat ve specialisty v oboru filozofie, sociologie či psychologie, aby pro ně studium výzkumných zpráv bylo zcela srozumitelnou literaturou.

Jestliže mluvíme o potřebě sociologie pro praxi, platí zároveň, že praxe představuje závažný stimul pro rozvoj sociologie. Vazba na problémy řízení dynamizuje i sociologii jako vědu, brání samoučelným výzkumům, nazíravosti v teoretických přístupech, které přece zdaleka nejsou jen výsadou filozofie.

Pozoruhodné jsou zkušenosti z rozvoje marxisticko-leninské sociologie v NDR, kde se v tomto roce konal již IV. sociologický kongres. Přestože zde neexistuje sociologická asociace ani speciální časopis, byl kongres přehlídkou bohaté teoretické produkce a mimořádně významných výzkumů, vysoce oceňovaných praxí. Její představitelé tvořili značnou část pléna (1000 delegátů!) a otevřeně hodnotili vysoký přínos sociologů pro řešení každodenních otázek rozvoje socialistické společnosti. V předsednictvu kongresu zasedlo 6 členů ÚV SED, vedoucí stranické delegace byla s. Langová, členka politbyra.

Rovněž rozvoj bulharské sociologie, realizující řadu stranických usnesení zejména v oblasti sociálního plánování, je pozoruhodný. Tak například vedle výchovy podnikových sociologů, jejichž funkce je institucionalizována ve všech větších závodech, se zavádí výuka sociologie i na školách pro přípravu bu-

doucích vedoucích hospodářských pracovníků (na všech ekonomických fakultách jsou kursy o minimálním rozsahu 90 hodin při čtyřleté variantě studia).

Povšimněme si také myšlenek o vztahu sociologie a praxe obsažených v nejnovější práci ředitele Ústavu sociologických výzkumů AV SSSR prof. V. N. Ivanova, nazvané *Aktuální problémy sociologických výzkumů v současné etapě*. Vedle řady závažných teoretických úvah čteme na straně 38: „Je nezbytné zajistit i sociologickou přípravu ekonomů, kteří se zabývají plánováním, a vedoucích na různých stupních řízení. Je nezbytné, aby i všechno obyvatelstvo získalo určité sociologické vzdělání na základě popularizace vědeckých poznatků sociologie. Jinak řečeno, spolu s rozvojem ekonomického myšlení je nutno zajistit i rozvoj myšlení sociologického.“ (1)

Myšlenka prof. Ivanova má hluboký teoretický podtext: V socialistické společnosti totiž nelze chápat procesy řízení manažersky, rozhodovací procesy nelze vyhrazovat jen úzké skupince specialistů, nýbrž je třeba programově do nich zapojit všechny pracující. Pro tuto účast — má-li být reálná, účinná, a to jak v ekonomice, tak v řízení i sociálních procesů (např. v boji proti příčinám fluktuace, za rozvoj iniciativy, za vytváření podmínek k šíření zlepšovatelství a vynálezectví atd. atd. — je ovšem třeba vytvářet předpoklady i v oblasti znalostí, tedy zajistit odpovídající ekonomickou, ale také — jak ukazuje prof. Ivanov — zároveň i sociologickou propagandu.

U nás panuje dost rozšířený omyl, že řízení hospodářství je zajišťováno ekonomy a že je tedy důležité kvalifikovat k řízení především je (např. posluchače ekonomických škol, v postgraduálním studiu potom plánovače apod.). Analýzy však ukazují, že většinu vedoucích hospodářských pracovníků v těch nejběžnějších kategoriích (mistři, jichž je u nás zhruba čtvrt miliónu, dále ředitelé podniků) tvoří technici. (V kategorii ředitelů je asi 61 % techniků a 10 % ekonomů).

Zajímavé však byly výzkumy zjišťující, čemu tito vedoucí pracovníci věnují většinu svého času v řídicí práci. Jeden takový výzkum přinesl tyto výsledky:

I. Osobní styk

(porady, schůze, návštěvy, jednání, prohlídky pracovišť, telefonování) 62 %

II. Písemný styk

(čtení, diktování, podpisování, agenda) 9 %

III. Plánování, rozbor, organizace

(zprávy, schvalovací procedury, organizační směrnice) 10 %

IV. Ostatní

(služební cesty, přestávky aj.) 19 %

Vedoucí pracovník tedy objektivně musí v první řadě řídit pracovní kolektivy (kolektivy svých spolupracovníků, štáby, komise atd.). Tato činnost je obligatorní a nelze ji nekonat. Lze ji ovšem provádět vysoce amatérsky, jestliže chybí jakákoli sociologická (vždyť jde vlastně o výkon funkce praktického sociologa, člověka, který řídí určitou sociální skupinu, určité — někdy velmi složité — sociální procesy v ní) nebo psychologická (přesvědčování lidí, jejich kritika, vytváření tvůrčího sociálního klimatu atd.) příprava.

V takovém případě obvykle vedoucí hospodářský pracovník aplikuje takové metody řízení lidí, jaké sám kdysi zažil. Tak například se snaží o vytvoření „dobrých vztahů“ v kolektivu paternalistickými metodami živiálního namlou-

(1) V. N. Ivanov: *Aktualnyje problemy sociologičeskich issledovanij na sovremennoj etape*, Moskva, Znaniye 1984.

vání, což může být odraz metod, které zažil v rodině. Jindy aplikuje své zkušenosti z vojenského výcviku — nahrazuje řízení velením. V každém případě tím vážně narušuje svoji autoritu, zároveň však i průběh tak významných sociálních procesů, jako je třeba upevňování kázně v kolektivu, rozvoj iniciativy apod. Nejen nedostatek ekonomické, ale i sociologické kvalifikace vedoucích hospodářských pracovníků je drahý.

Závěrem bych rád upozornil na hloubku Leninových upozornění, že jednou z hlavních front socialismu je boj o nové. Jde o jeden z nejvýznamnějších sociálních procesů: „Výhonky nového“, jak říkával Lenin, nalézají na každém kroku desítky bariér — pohodlnost, neschopnost, rutinu, strach o zabydlenou pozici atd. atd. Naproti tomu motivace těch, kteří prosazují nové, je zcela nedostatečně propracovaná. (Tak například jaké překážky čekají ředitele, který chce vnést do výroby špičkový výrobek — a jaká odměna? Naproti tomu: Čeho se musí obávat ředitel, který setrvačně vyrábí staré výrobky, ale plní plán?). Jestliže jedinou motivací na straně nového je v tomto případě jen uvědomělost ředitele, jsme u jedné z příčin, proč tak malé procento našich výrobků dosahuje špičkové úrovně na světových trzích.

Kvalifikované řízení sociálních procesů je nemyslitelné bez aplikace marxistických společenských věd. Marxistická sociologie má zde svoje skromné, ne však nevýznamné místo.

Резюме

Я. Когоут: Социология и управление экономической практикой

Марксистская социология отмежевывается от веберовских концепций «чистой» науки, она заинтересована в участии в управлении общественными, следовательно, и экономическими процессами. Знаменательных результатов было достигнуто уже в ГДР и БНР, в частности, конечно, в СССР: социологи здесь читают лекции о теории не только для руководящих кадров, но и для будущих экономистов (в НРБ, напр., на курсе 90 часов во всех специальностях). Проф. Иванов, доктор наук, директор Института социологических исследований АН СССР, указывает, что для осуществления как можно более широкого участия трудящихся в управлении знаменательно не только экономическая пропаганда, но и социологическое просвещение широких слоев.

Социологическое образование следует предоставить и техникам. Ведь это, в первую очередь, они, кто находится на руководящих позициях в нашей экономике (директора предприятий — 61 %), причем, однако, их рабочее время заполнено, главным образом, работой с людьми.

Summary

J. Kohout: Sociology and Management of Economic Practice

Marxist sociology keeps at a distance from Weber's conceptions of "pure" science, being concerned with a committed participation in the management of social, and thus also of economic processes. Significant results have been attained in the GDR and BPR, and particularly in the USSR: here sociologists give lectures not only for managerial staffs but also for future economists (in the Bulgarian People's Republic, for example, in a 90-hours course in all branches). Professor Ivanov, DrSc., Director of the Institute for Sociological Research of the Academy of Sciences of the USSR, shows that not only economic propaganda but also sociological education of broad population strata is of importance for the realization of the widest possible participation of working people in management.

Sociological education should also be imparted to technicians, for it is them who occupy the majority of leading positions in our economy (enterprise directors — 61 %), and the content of their working hours predominantly consists in dealing with people.